

Türkiye ve ABD’deki İlköğretim Okullarında Çocukların Katılım Haklarına Yer Verilme Düzeyinin Karşılaştırılması¹

Zihni Merey²

Öz

Bu çalışma, Türkiye ve ABD’deki ilköğretim okullarında okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarında, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin çocuklara tanıdığı katılım haklarına ne düzeyde yer verildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak "doküman incelemesi" yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada analiz ünitesi "Çocukların Katılım Hakkı" olarak belirlenmiştir. Bu analiz ünitesi kendi içinde "Çocuğun Aile Ortamına Katılması", "Çocuğun Okul Ortamına Katılması", "Çocuğun Genel (Ülke) Politikaya Katılımı", "Çocuğun Medyaya Katılması", "Çocuğun Çevrenin Korunmasına ve Sürdürülebilir Kalkınmaya Katılması", "Çocuğun Sağlık Ortamına Katılması", "Çocuğun Yargı Ortamına Katılması" ve "Çocuğun Topluma Katılması" olarak ana kategorilere ayrılmıştır. Bu ana kategoriler kendi içinde alt kategorilere ayrılmıştır. Her bir ana ve alt kategori BM Çocuk Hakları sözleşmesinin ilgili maddesi ve ÇHK kararları ile ilişkilendirilmiştir. Araştırma sonucunda Türkiye sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların *yargı ortamına katılımı* ile ilgili herhangi bir ifade yer almadığı tespit edilmiştir. Ayrıca ders kitaplarındaki dağılım açıkça çocukların *aile, genel politikaya, sağlık ve yargı ortamına katılım hakkına* yeterince yer verilmediğini göstermiştir. Diğer tarafından ABD sosyal bilgiler eğitiminde okul ortamına ve topluma katılım dışında *sağlık, çevre ve yargı ortamına katılım hakkı* ile ilgili herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Ayrıca *aile ortamına ve genel politikaya* katılım hakkı ile ilgili ifadelerin yok denecek kadar az olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocukların Katılım Hakkı, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi, Demokratik Yurttaşlık Eğitimi, Türkiye, ABD.

Abstract

This study aims at revealing the levels of allocation for participation rights, recognized by UN Children’s Rights Convention (UN CRC), in social studies curricula on elementary levels both in Turkey and the USA. The research applies the case study among qualitative designs. This study aims at revealing how and on what levels participation rights take place in elementary social studies curricula both in Turkey and the US. "Document analysis" was used as the instrument of data collection. Analysis unit of the study is "Children’s Participation Right". This analysis unit is divided within itself into some main categories such as "Child’s Participation in Family Environment", "Child’s Participation in School Environment", "Child’s Participation in General (national) Politics", "Child’s Participation in Media", "Child’s Participation in Environmental Protection and Sustainable Development", "Child’s Participation in Health Environment", "Child’s Participation in Judicial Environment", and "Child’s Participation in Society". Main categories are divided into sub-categories. Each main and sub-category is associated to the related article of UN CRC and decisions of Children’s Rights Committee. Frequency and percentage are used in analyzing the data. No statement on children’s *participation in judicial environment* is allocated any space in Turkey social sciences textbooks. In addition to that, the distribution in the textbooks clearly shows that children’s participation right in *family, general politics and judicial environment* is not allocated enough space. There are no findings on participation in health, environmental issues, and judicial environment other than participation in school environment and society in the US social studies education. In addition to that, number of statements on participation in family and general politics is almost non-existent.

Key Words: Children’s Participation Right, UN Children’s Rights Convention, Social Studies Education, Textbooks, Democratic Citizenship Education, Turkey, US.

¹Bu çalışma "Türkiye ve ABD’deki Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çocukların Katılım Haklarına Yer Verilme Düzeyinin Karşılaştırılması" adlı doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

²Araş.Gör.,Gazi Üniversitesi,İlköğretim Bölümü.Ankara

Giriş

Çocuk hakları, kanunen ve toplumsal normlara bağlı olarak, dünya üzerindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu fiziksel, psikolojik, sosyolojik ve politik açıdan nitelendirilen hakların hepsini birden içine alan evrensel bir kavramdır (Wald, 1987). Bu nedenle sözleşmede, çocuğun haklarının fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki güvenliğin korunması ayrıntılı olarak ele alınmış, bunlar eksiksiz bir şekilde sözleşmeyi onaylanan devletlerce gerçekleştirilmesi istenmiştir (Akyüz, 1999). Bu sözleşme diğer insan hakları dokümanları gibi çocukların siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve yurttaşlık haklarını içeren uluslararası arenada genel ve geçerliliği olan bir sözleşmedir.

SHS sözleşmesi ailelerin, toplumların, devletlerin ve uluslararası toplumun çocuklara yönelik yükümlülükleri açısından tam bir birliği içermektedir. Sözleşme taslağı sadece yasal bir sisteme bağlamakla kalmayıp aynı zamanda çocuklara uygulanabilecek uluslararası normları da önemli ölçüde geliştirmektedir. Ayrıca mevcut görüşmeleri azaltacak herhangi bir adımın atılmaması için de önlemler alınmıştır. Sözleşmenin ortaya koyduğu ilkeler incelendiğinde, çocukların kişisel (medeni), sosyal, kültürel ve ekonomik haklarının tümel bir anlayışla ele alındığı görülmektedir. Milli Eğitim Temel Kanunu'nda ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme' de bireylerin (her çocuğun) bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlamak temel ilke olarak benimsenmiştir. Bu ilke, ulusal yasada demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti yaratmanın bir koşulu olarak görülmüştür (Sever, 2002).

Sözleşmede çocukların dört temel çocuk hakkı olduğundan bahsedilmektedir. Bunlar çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılım hakları başlıkları altında Sözleşme'nin temel prensipleri olarak ön plana çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (UNCRC), üç temel hak üzerinde odaklanmıştır. Bunlar koruma, yaşama ve katılım haklarıdır (Lansdown, 1994: 38). İlk ikisi genellikle daha açık ifade ve daha kolay anlaşılır. Katılım hakları tartışmalı olarak görülür ve bu nedenle çok sık göz ardı edilen (Smith, 2002: 77) hak olma eğilimindedir. Çocukların katılım hakkı çocukların koruma ve ihtiyaçlarını karşılama hakları kadar önemsenmemiştir. Dahası bazı ülkeler dışında hemen hemen diğer tüm dünya ülkelerinde çocukların koruma ve koşulları iyileştirme ile ilgili hükümler yer alırken çocukların katılım hakları tamamen göz ardı edilmiştir (Reddy ve Ranta, 2002; Garbarino, 1991; Habashi ve diğ., 2010).

Çocukların katılım hakkı

Çocukların katılım hakkı Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'yle hükme bağlanmıştır. Sözleşme'nin bazı maddeleri çocukların katılım haklarıyla doğrudan ilişkilidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 2. 3. 5. 12. 13. 14. 15. 17. ve 31. maddeleri çocuğun katılım hakkıyla ilgilidir (UNCHR, 1989; Covell ve Howe, 1999; 2001; 2005; Alderson, 2008; Akyüz, 2001; Flekkoy ve Kaufman, 1997). Katılım :Aileden başlayarak okulda, yakın çevrede ve toplumun diğer katmanlarında çocuğa sadece kendisi hakkında değil, toplumsal konularda da kendi görüşlerini oluşturma zemini hazırlayacak bilgilendirmenin yapılması, dinleme, analiz etme ve görüş bildirme becerilerinin kazandırılmasıyla çocuğun kendisi, mevcut ve gelecek toplumsal yaşamı ile ilgili konularda görüşünün alınması, buna itibar edilmesi veya çocuğun kendi yüksek yararı doğrultusunda alınacak farklı kararlar doğrultusunda bilgilendirilerek rollerinin işlevsel kılınmasıdır (Polat ve Gezer, 2008: 15).

Öğrenci katılımı ile çocuk hakları eğitiminin karşılıklı ilişkisi her ikisini de birbiri için "olmazsa olmaz" şart haline getirmektedir. "Sözleşme'nin 12.,13.,ve 15. maddeleri ışığında, çocukların, ailede, okulda ve toplumsal yaşamdaki aktif katılımlarını ve kendilerini ilgilendiren kararlarda yer almalarını sağlamak için daha fazla çaba göstermesi gerekmektedir." Komite, birçok örnekte, karar süreçlerine katılım dâhil, çocukların kişisel haklarından yararlanabilmeleri için daha fazla girişimde bulunulmasını tavsiye etmiştir: (Hodgin ve Newell, 2002) 17. madde ise buna ek olarak çocuğun genel anlamda bilgiye erişim hakkına yer vermektedir. "Komite'ye göre, çocukların, aile ve okul yaşamı ile toplumsal yaşama katılımların teşvik etmek; bu arada düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlüklerinden daha fazla yararlanmalarını sağlamak için daha çok çaba gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca çocukların katılımcılık deneyimlerini ve yeteneklerini geliştirecek mekanizmaların oluşturulmasını da gerekli kılmaktadır. B.M. Çocuk Hakları Komitesi aşağıda belirtilen ortamlarda çocukların katılım haklarının sağlanmasını taraf devletlere önermektedir.

1.Çocuğun Aile Ortamına Katılımı: BM çocuk haklarına dair Sözleşme'nin başlangıç bölümünde, " Toplumun temel birimi olan ailenin tüm üyelerinin ve özellikle çocukların gelişmeleri ve esenlikleri için doğal ortamı oluşturan ailenin toplum içinde kendisinden beklenen sorumlulukları tam olarak yerinme getirebilmesi için gerekli koruma ve yardımı görmesinin zorunluluğu ifade etmektedir. Çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi için mutlu, sevgi ve saygı anlayışının yer aldığı bir aile ortamında yetişmesinin gerekliliği kabul edilmektedir. Aile ve ailenin korunmasıyla ilgili olarak BM ÇHS'nın 5,7,9,10,18,27. maddelerinde de hükümler yer almaktadır(Balo, 2005). B.M. Çocuk Hakları Komitesi, çocukların aile içinde karar alma süreçlerine katılmalarını sürekli olarak özendirmiş, ana-babaların ve diğer bakıcı kişilerin sorumluluklarının belirlenmesinde çocukların görüşlerinin dinlenilmesini ve ciddiye alınmasını 12. madde çerçevesinde bir yükümlülük olarak kabul etmiştir (Akyüz, 2001: 16). İnsan Hakları El Kitabında da bu konuda şu görüş dile getirilmiştir: "*Ana-babalardan çocuklarına gerekli yönlendiricilik ve yol göstericiliği yapmaları beklenmektedir. Ancak ana-babalar bu yöndeki girişimlerinde çocukların gelişen yeteneklerini, yaşını ve olgunluk düzeyini dikkate almak zorundadırlar*"(Hodgin ve Newell, 2002).

2. Çocuğun Okul Ortamına Katılımı: Çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe açıklayabilmesine ilişkin genel hak, okul yaşamına ve ortamına ilişkin bütün kararları kapsar. Okulda çocuğu ilgilendiren herhangi bir idari süreç, disiplin kovuşturması ya da başarı değerlendirilmesinde çocuğun bu hakkını kullanmasına imkân sağlar. 12. ve 13. maddeler açısından önem taşıyan diğer bir konu da çocukların kendi aralarında örgütlenerek okul bültenlerine ve dergilerine katkıda bulunmalarıdır (Akyüz, 2001:17). Çocukların okul ortamına aktif bir şekilde katılımı, demokrasinin içselleştirmesinde aktif rol oynamaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 29. maddesi çocuk merkezli bir öğretme ve öğrenme modelini öngörerek; öğrencilerin eğitim sürecine aktif biçimde katılacakları, kendi başlarına sorunlarını çözebilecekleri, yaşam boyu öğrenerek doğru kararlar verebilecek özgüveni kazanacakları bir yapıyı gündeme getirmektedir(UNİCEF, 1999). Öğrencilerin okul ortamında kendilerini ilgilendiren konularda aktif bir şekilde karar süreçlerine katılması, onları hem sorumluluk duygusunu gelişimi hem de demokrasinin değerlerini özümsemeleri açısından son derece önemli bir süreçtir. Öğrencilerin okul ortamına katılımı; sınıf ve okul kurallarının oluşturulması sürecine katılım, derse katılım, ders içi/ dışı eğitsel etkinliklere katılım, okul disiplinini sağlama aşamasında okul yönetimine katılım gibi çeşitli şekillerde olabilir (Karaman-Kepekçi, 2003).

3. Çocuğun Genel (Ülke) Politikaya Katılımı: Sözleşme'nin uygulanmasına ilişkin hükümet düzeyindeki uygulamalar da dâhil çeşitli düzeylerdeki politikaların belirlenmesine çocuklar katılmalıdırlar. Komite, periyodik raporlar kılavuzunda devletlerden, çocukların görüşlerinin nasıl, hangi yollardan öğrenildiğine, çocuklarla nasıl görüşüldüğüne ve çocukların dile getirdikleri şikâyetlerin yasal düzenlemelerde, politikalarda ve yargı kararlarında nasıl dikkate alındığına ilişkin bilgi istemektedir. 12. Maddenin (b) fırcasına göre taraf devletler çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır. Çocuklar için etkili şikâyet yolları açılması da, 12. maddenin uygulanması bakımından önemlidir. Çünkü çocukların yaşamlarının her alanında şikâyetlerini dile getirebilecekleri mekanizmalara ihtiyaçları vardır. Bu mekanizmalar, aile yaşamında, alternatif bakımda, kendilerini ilgilendiren her tür kurum, hizmet ve tesiste uygulanmalıdır (Akyüz, 2002, Hodgin ve Newell, 2002).

4. Çocuğun Çevrenin Korunmasına ve Sürdürülebilir Kalkınmaya Katılımı: Birleşmiş Milletler Çevre Programı çerçevesinde UNİCEF tarafından desteklenen 1990 "Çocuk Politikası" konulu ulusal kongre için kurulan çocuk ve çevre gurubunun önerdiği hedefler 6. ve 7.maddede dile getirilmiştir. 6. Madde şu şekildedir: "*Geniş fiziki çevrenin çocuk gelişimi ve bu çevreyle karşılıklı etkileşmeye imkân verecek şekilde düzenlenmesi için yurdun her yöresinde çocuğu doğaya yaklaştıracak ve doğayı sevdirecek nitelikte milli parklar, bahçeler yeşil alanlar hayvanat ve botanik bahçelerinin yapılması, mevcutlarının geliştirilmesi ve çocukların bu alanlarda uygulamaya katılmalarının sağlanması gerekmektedir.*" 7. Madde de şu şekildedir: "*Çevre güvenliğinin çocuğun gelişimi açısından sağlanması ve çocuklara aşılınması için evler, okullar ve açık alanlarda çocukların fiziki güvenliğini sağlayacak her türlü tedbirin imar sırasında ve standardizasyonunda öncelikle ve*

ivedilikle ele alınması". Sözleşme'nin 29. maddesi, çocuk eğitiminin amaçlarından birinin de "doğal çevreye saygısının geliştirilmesi" olduğunu belirtmektedir. Çocukların, çevre koruma etkinliklerine katılımları 1992 yılında yapılan Dünya Zirvesi'nde ön plana çıkarılmıştır

5. Çocuğun Sağlık Ortamına Katılımı: Tüm insanların sağlık hakkı ve bununla bağlantılı olan hasta hakları uluslararası ve ulusal hukukta güvence altına alınmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948), Alma-Ata Bildirgesi (1978), Lizbon Bildirgesi (1981), Avrupa Hasta Haklarının Geliştirilmesi Bildirgesi (1994), Balı Bildirgesi (1995), Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966) sağlık hakkı ile ilgili hükümler içermektedir (Karaman ve Karaman-Kepenekçi, 2005). Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 6: "Her çocuk temel yaşam hakkına sahiptir. Devlet, çocuğun yaşamını ve gelişmesini güvence altına almakla yükümlüdür. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 24. maddesine göre: *Çocuk, mümkün olan en üst düzeyde sağlık ve tıbbi bakım standardına ulaşma hakkına sahiptir. Devlet, hiçbir çocuğun bu tür tıbbi bakım hizmetlerinden yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterir.*

6. Çocuğun Yargıya Katılımı: Çocuk hakları Sözleşmesinin 12 maddesinde, "*Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.*" ifadesi yer almaktadır. Çocuk özellikle kendisini ilgilendiren/ etkileyen adli ve idari kovuşturmalarda sesini duyurabilme olacağına sahip olur. Çocuklar burada katılma söz alabilmesini bu süreçte bilgilendirilmelidir. Bu madde ile çocuk kendilerini etkileyen adalet sisteminin planlama ve uygulama süreçlerine katılmalı yargı ortamı katılmayı ile seslerini duyurabilme olağanı böylelikle sahip olurlar (Akyüz, 2003).

7. Çocuğun Medyaya Katılımı: Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 13: "*Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak ülke sınırları ile bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü taşır.*" Ayrıca Sözleşme'nin 17. Maddesi çocuğun medyaya katılım hakkıyla ilgili olan bir maddedir. Bu maddeye göre: "*Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlâki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar.*" Bu amaçla Taraf Devletler: Kitle iletişim araçlarını çocuk bakımından toplumsal ve kültürel yararı olan ve 29. uncu maddenin ruhuna uygun bilgi ve belgeyi yaymak için teşvik ederler.

8. Çocuğun Topluma Katılımı: Sözleşme'nin çocukların toplumsal yaşamın her alanına katılmaları ve görüşlerini ifade edebilmeleri hakkına sağlayacağı destek yalnızca çocukların bu yönde eğitilmelerini yeterli olmadığını; ayrıca yetişkinler ve çocuklarla ilgili işlerde çalışanların da çocuklarda katılımcı davranışları geliştirmek için eğitilmeleri gerektiğini söylemektedirler. (Hodgin ve Newell, 2002). Çocukların kendi hayatlarını etkileyen karar süreçlerine katılmaları teşvik etmeli ve karar süreçlerine katılım yoluyla öğrenme fırsatı verilmelidir. Bu öğrenme tipi çocuklarda sosyal sorumlukların gelişimde etkin rol oynamaktadır (Kohler, 1979).

Katılım, çocukların demokratik bir hakkıdır ve buldukları ortamda, demokrasiyi öğrenebilmeleri için en önemli araçtır. Okul ve aile, demokrasi eğitimi için en temel kurumlardır. Bu nedenle okulların çevreleriyle birlikte sosyal yaşam merkezleri olarak işlevsel hale getirilmesi, bir başka deyişle eğitimle ilgili tüm kesimlerin katılımlarına ve kullanımına olanak verecek şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir

Demokratik yurttaşlık eğitiminin önemli bir unsuru olarak çocukların katılım hakkını değişen ve gelişen çağa uygun bir yapıya kavuşturmak gerekmektedir. Çocukların katılım haklarında gerçekçi bir yol izleyebilmek ve gelecekle ilgili sağlıklı kararlar alabilmek için uygar dünyada çocukların katılım hakları konusundaki değişim ve gelişmeleri yerinde tespit etmek gerekmektedir. Bu noktada sosyal bilgiler eğitimi başarıları açısından üst sıralarda yer alan ve ileri düzeyde bir demokrasinin olduğu varsayılan ABD'deki çocukların sahip oldukları katılım haklarının eğitime yansması önemli bir gösterge olacaktır. İlköğretimde çocukların katılım haklarına en fazla yer verilecek derslerin başında sosyal bilgiler dersi gelmektedir. Bu nedenle uygar dünyanın bir kesitinden örnek getirilerek, Türkiye gibi gelişmekte olan

bir ülkenin karşılaştırılmasının yapılması, Türkiye'nin bu konuda hangi noktada olduğu hakkında bize ışık tutacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Türkiye ve ABD'deki ilköğretim okullarında okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarında, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin çocuklara tanıdığı katılım haklarına ne düzeyde yer verildiğini ortaya koymaktır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması modelindedir. Durum çalışması, doğal ortamlarında tek veya küçük bir gurubun sosyal olgusunu anlamayı amaçlayan bir araştırma stratejisidir. Buradaki amaç, örneğin detaylı bir şekilde betimlenmesini sağlamaktır (Bloor ve Wood, 2006). Nitel durum çalışmasının en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu anlamda Türkiye ve ABD sosyal bilgiler ders ve çalışma kitapları birer olgu olarak düşünülmüş ve duruma ilişkin sonuçlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın alt problemleri için ihtiyaç duyulan veriler Türkiye'deki ve ABD'deki ilköğretim sosyal bilgiler derslerinde okutulan sosyal bilgiler materyallerinin taranması yolu ile derlenmiştir. Bu alt problemler kapsamında ilköğretim sosyal bilgiler derslerinde çocukların katılım hakkına nasıl yer verildiğini belirlemek için tüm sosyal bilgiler ders materyalleri bu araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Çalışmada kullanılan sosyal bilgiler ders materyallerinin tamamına ulaşıldığı için örneklem alma yoluna gidilmemiştir.

Verilerin Toplanma Tekniği

Bilgi veren, sorunu çözmemize ya da karar vermemize yardımcı olan her türlü bilgi veya olguya veri adı verilir. Sayı, kalite, renk, durum, tutum vb. konulardaki bilgilerin tümü veri olarak adlandırılır. Veriler işlenmek ve değerlendirilmek (yorumlanmak) üzere toplanırlar (Arıkan, 2007: 99). Araştırmanın alt problemlerine ilişkin veriler Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun 28.12.2008 gün ve /190118 sayılı kararı ile kabul edilmiş ve Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı tarafından 2011'de tekrar gözden geçirilerek güncellenmiş olan sosyal bilgiler ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarından alınmıştır. Amerika Birleşik Devletlerinde ise eyaletler arasında sosyal bilgiler ders programlarında belli standartların olmayışı ve birbirinden farklı öğrenme alanları ve uygulamalar olmasından dolayı ABD'de üç büyük yayın evinin (Harcourt, Mifflin ve Mcmillan) sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir. ABD sosyal bilgiler kitaplarında metinler, hazırlık ve değerlendirme soruları ve ders içi/ dışı etkinlikleri incelenmeye alınmıştır.

Verilerin Analiz edilmesi

Bu çalışmada da araştırmanın amacına uygunluğu ve alt problemleri karşılama durumuna göre nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizinden yararlanılmıştır. Bu yöntemle çocukların katılım hakkının Türkiye ve ABD'deki durumu karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Çalışma, amaç bağlamında betimsel bir çalışma niteliğindedir. Çünkü ilköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların katılım hakkına nasıl yer verildiğini tanımlamayı hedeflemektedir. 2010-2011 öğretim yılı ilköğretim okullarında okutulmakta olan sosyal bilgiler ders kitaplarının içerik çözümlemesi yöntemiyle analiz edilerek çocukların katılım hakkına nasıl yer verdikleri belirlenmeye çalışılmıştır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır. Kısaca toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu çalışmada temel kategori olarak "Çocukların Katılım Hakkı" ele alınmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları ile tutarlı olarak "Çocuğun Aile Ortamına Katılması", "Çocuğun Okul Ortamına Katılması",

"Çocuğun Genel (Ülke) Politikaya Katılımı", "Çocuğun Medyaya Katılması", "Çocuğun Çevrenin Korunmasına ve Sürdürülebilir Kalkınmaya Katılması", "Çocuğun Sağlık Ortamına Katılması", Çocuğun Yargı Ortamına Katılması" ve "Çocuğun Topluma Katılması" olmak üzere sekiz temel alt kategoriye ayrılmıştır. Kategoriler oluşturulurken, özellikle Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin maddeleri ve Çocuk Hakları Komite'nin kararları göz önünde tutularak, aile ortamına katılım (maddeler 2, 12, 13, 17, 31), okul ortamına katılım (maddeler 2, 12, 13,14, 17, 31), genel politikaya katılım (maddeler 12, 13, 14, 17), çevreye katılım (maddeler 12, 13, 17), medya ortamına katılım (maddeler 12, 13, 14, 17,) sağlık ortamına katılım (maddeler 2, 12, 13, 14, 17), yargı ortamına katılım (maddeler 2,12, 13, 14, 17) ve topluma katılım (maddeler 2, 12, 13, 14, 15, 17) isimleri altında 8 kategori oluşturulmuştur. Bu maddeler doğrultusunda oluşturulan kategoriler çocuk hakları konusunda Ankara Üniversitesinde uzman olan iki akademisyenin* görüşü alınarak nihai şeklini almıştır. Uzmanlardan biri daha sonra kategorilerin ilgili maddelere uygunluğu açısından da katkıda bulunmuştur. Kategoriler, ilgili alan yazındaki sınıflandırmalar da dikkate alınarak kategorilerin ve alt kategorilerin BMÇHS ve ÇHK kararları doğrultusunda operasyonel tanımları araştırmacı tarafından aşağıdaki gibi yapılmıştır.

Kategori: Aile Ortamına Katılım: Bu çalışmada, bu ana kategori ile çocukların aile içinde karar alma süreçlerine katılmaları ile ilgili ifadeler kodlanmıştır. Bu nedenle, bu ana kategori altında, "çocuğun aile içinde alınan kararlara katılımı", "aile ortamında görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)", "aile içinde ayırım görmemesi", "aile içinde yönlendirilmesi" ve "aile içinde doğru bilgiye ulaşması" olmak üzere toplam altı alt kategori belirlenmiştir.

2. Kategori: Okul Ortamına Katılım: Bu çalışmada, bu ana kategori çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe açıklayabilmesine ve okul yaşamına ilişkin bütün kararları kapsar. Bu ana kategori altında çocuğun "okul içinde alınan kararlara katılımı", "öğretmen kurullarına katılımı", "öğrenci kurullarına katılımı", "ders içi/dışı yöntem ve tekniklerin kullanılmasına katılımı", "ders içi/dışı etkinliklere katılımı veya görev alması", "okul içinde görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)", "okul içinde ayırım görmemesi", "demokratik beceriler edinmesi", "okul içinde sosyal ortamlara ve gruplara katılım hakkı" ve "eğitim süreci içinde çocuğun her çeşit doğru bilgiye ulaşma hakkı" olmak üzere on alt kategori belirlenmiştir.

3. Kategori: Genel Politikaya Katılım: Bu çalışmada, bu ana kategori sözleşme'nin uygulanmasına ilişkin hükümet düzeyindeki uygulamalar da dâhil çeşitli düzeylerdeki politikaların belirlenmesine ve çocukların görüşlerinin nasıl, hangi yollardan öğrenildiğine, çocuklarla nasıl görüşüldüğüne ve çocukların dile getirdikleri şikâyetlerin yasal düzenlemelerde, politikalarda ve yargı kararlarında nasıl dikkate alındığına ilişkin bilgileri kapsamaktadır (Akyüz, 2003, 45). Bu ana kategori altında çocukların "genel politikaya ilişkin alınan kararlara katılımı", "genel politikaya ilişkin görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)", "genel politika uygulamalarında ayırım görmemesi", "resmi makamlara başvuru da bulunabilmesi", "resmi makamlara şikâyetle bulunabilmesi" ve "çocuğun genel politikalar çerçevesinde doğru bilgiye ulaşma hakkı" olmak üzere beş alt kategori belirlenmiştir.

4. Kategori: Çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma: Bu çalışmada, bu ana kategori çocuğun doğal çevreye saygısının geliştirilmesi" çerçevesinde çevrenin korunması ve kalkınması ile ilgili bütün karar süreçlerine aktif biçimde katılmalarını ifade eder. Bu ana kategori altında "çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma konusunda alınan kararlara katılımı/etki etmesi", "çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma konusunda görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)", "çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili etkinliklere katılımı", "çevre ile ilgili bilgi kaynaklarına ulaşması" ve "çocuğun çevreye ilişkin doğru bilgiye ulaşması" olmak üzere beş alt kategori belirlenmiştir.

5. Kategori: Sağlık Ortamına Katılım: Bu çalışmada, bu ana kategori çocukların kendisini ilgilendiren sağlık hizmetleriyle ilgili kararlara, hizmetlere ve planlamalar aktif bir şekilde katılmasını içermektedir. Bu ana kategori altında "çocuğun sağlığı ile ilgili alınan kararlara katılımı", "sağlığı ile ilgili konularda görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)", "sağlık hizmetinden yararlanmada ayırım görmemesi", "sağlık hizmetlerine erişebilmesi" ve "sağlıkla ilişkin doğru bilgiye ulaşması" olmak üzere beş alt kategori belirlenmiştir.

6. Kategori: Medyaya Katılım: Bu çalışmada, bu ana kategori çocukların medya ile ilgili karar süreçlerine katılması, görüşlerinin dinlenmesi ve ciddiye alınmasını ifade eder. Bu ana kategori altında *“medya konusunda görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)”, “medya okur-yazarlığını kazanması”, “medyanın olumsuz etkilerine karşı korunması”, “medya aracılığıyla eğitilmesi”, “medya ile ilgili bilgi kaynaklarına ulaşması” ve “medya ile ilişkili doğru bilgiye ulaşması”* olmak üzere altı alt kategori belirlenmiştir.

7. Kategori: Yargı Ortamına Katılım: Bu çalışmada, bu ana kategori çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari soruşturmada çocuğun dinlenilmesi, görüşlerini alınması ve ciddiye alınması ile ilgilidir. Bu ana kategori altında *“yargı sürecinde görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)”, “yargı sürecinde ayırım görmemesi” ve “yargı ile ilişkili doğru bilgiye ulaşması”* olmak üzere üç alt kategori belirlenmiştir.

8. Kategori: Çocuğun Topluma Katılımı: Bu çalışmada, bu ana kategori çocukların kendisini ilgilendiren konularda topluma aktif bir şekilde katılmasını ifade eder. Bu ana kategori altında *“çocuğun toplum içinde alınan kararlara katılımı”, “genel/yerel toplum hizmetlerin sunulmasına katılım”, “toplum içinde görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)”, “toplum içinde ayırım görmemesi”, “dernek kurması ve çocuğun barış içinde toplanması”, “toplumsal konulara ilişkin doğru bilgiye ulaşması”* olmak üzere 6 alt kategori belirlenmiştir.

Analiz Süreci

Bu çalışmada analiz birimi olarak cümle seçilmiş ve belirlenen kategoriler ve alt kategorilerin her bir cümlede ne sıklıkla geçtiği saptanmıştır. Bu işlem yapılırken hem açık, hem de gizli içerik göz önüne alınmıştır. Her bir kitapta alt kategorilerden her hangi biri var ise "1" değeri verilerek, her alt kategorinin bir ders kitabında kaç kez tekrarlandığı belirlenmiştir. Alt kategorilerin aldığı toplam değer, kategorinin kitaplarda tekrarlanma sayısını oluşturmuştur. Bulguların sunumu sırasında metinlerden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Sayısallaştırma

Her bir kitapta alt kategorilerden her hangi biri var ise "1" değeri verilerek, her alt kategorinin bir ders kitabında kaç kez tekrarlandığı belirlenmiştir. Alt kategorilerin aldığı toplam değer, kategorinin ders kitaplarındaki tekrarlanma sayısını oluşturmuştur. Yapılan kodlama sonuçlarına göre aşağıdaki formüller kullanılarak alt kategori ve kategorilerin program içinde, her bir sınıfta ve sınıflar arasındaki dağılımları tablolastırılarak yorumlanmıştır:

$$\text{Kategori \%} = (\text{Kategori frekansı yani alt kategorilerin frekans toplamı} / \text{tüm kategorilerin toplam frekansı}) \times 100$$

$$\text{Alt kategori \%} = (\text{Alt kategorinin frekansı} / \text{O kategorideki alt kategorilerin frekans toplamı}) \times 100$$

Araştırmada tüm evrene ulaşıldığı için örneklem belirleme yoluna gidilmemiştir. Ancak ders kitaplarındaki giriş, içindekiler kısmı, ders kitapları tanıtım şeması, konu başlıkları, özetleme içeren tablolar ve metinler, sözlük, kronoloji kaynakça bölümleri gibi bölümler çocukların katılım hakkının yer alış sıklığı açısından göreceli bir artış yaratacağından analizin dışında tutulmuştur.

Geçerlik ve Güvenirlik

Bir çalışmada geçerlilik, güvenilirliği belirleyen bir etmendir ve geçerlilik güvenilirliğe göre daha kapsamlıdır. Dolaylı ölçmelerde, değişkenlerin, gerek kavramı tam karşılayamaması, gerekse gözlenebilen ölçütlerin yeterince duyarlı konulmaması nedeniyle geçerlilik daha düşük olabilir (Karasar, 2008:151). Nitel çalışmalarda geçerlik araştırılan olgunun, olduğu biçimiyle ve yansız olarak gözlemlenmesi anlamına gelmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). İçerik analizinin güvenilirliğini sağlamak için sadece kategorilerin güvenilirliğine değil kodlayıcıların güvenilirliğine de önem verilmiştir. Bu noktada iki farklı yaklaşım söz konusudur. Bunlardan biri aynı içeriğin birden fazla kodlayıcı tarafından kodlanmasını ifade eden *tekrarlanabilirlik* ile aynı içeriğin aynı kodlayıcı tarafından bir kereden daha fazla kodlanmasını anlatan *kesinlik* (Altun, 2010). Ders kitaplarında çocukların katılım hakkı ile ilgili çalışmalar Türkiye’de yok denecek kadar azdır. Bu alanda yetişmiş eleman konusunda da önemli sıkıntılar söz konusudur. Bu nedenle çalışmada kodlayıcı güvenilirliği açısından

tekrarlanabilirliğe değil, kesinliğe başvurulmuştur. Başka bir ifade ile kodlayıcının güvenilirliği için aynı kodlayıcının aynı metni farklı zamanlarda aynı şekilde kodlaması tercih edilmiştir. Tekrarlanarak yapılan içerik analizleri sonucunda kesinleştirilen kategorilere yönelik kodlama işlemi, araştırmacı tarafından Türkiye ders kitaplarında üç defa tekrarlanmış böylece kodlayıcı güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır.

ABD'de üç yayınevinin sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir ABD ders kitaplarının sayfa sayısı fazla olması nedeni ile başka bir güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Bu nedenle Türkiye ders kitaplarında benzer bir güvenilirlik sağlama yoluna gidilmemiştir. ABD ders kitaplarının güvenilirliği sağlamak için İnal (1998) tarafından uygulanan örnek alınmış ve rastlantısal olarak ABD ders kitaplarından (her bir yayınevinin 4 ünitesi) araştırmacı tarafından farklı zamanlarda kodlanmıştır. Kodlamanın güvenilirliği için iki ayrı araştırmacı tarafından üniteye geçen metinler, hazırlık / değerlendirilme soruları ve ders iç/dışı etkinlikler okunmuş anlam bakımından ilişkili olan kazanımlar ilgili kutucuğa kodlanmıştır. Araştırmacı[†] tarafından yapılan iki ayrı analiz sonuçları karşılaştırılmış ve birbiri ile uyumu kontrol edilmiştir. Birbiri ile uyum göstermeyen kodlarda bir uzman görüşü alınarak ilgili kutucuğa tekrar kodlanmıştır. Yıldırım ve Simsek (2005) nitel araştırmalarda araştırmannın güvenilirliği için kodlayanlar arasında en az %70'lik bir görüş birliği olması şarttır. Bu yüzden güvenilirliği sağlamak üzere yapılan güvenilirlik çalışmasında araştırmacılar/kodlayıcılar arasında %95'lik bir görüş birliği olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bulgular

Türkiye ve ABD sosyal bilgiler öğretim programı birbirine benzer öğrenme alanlarından oluşmaktadır (NCSS, 1994, 2010) dır. Türkiye'de Sosyal Bilgiler eğitimi 4. sınıfta başlamakta ve 7. sınıfa kadar devam etmektedir. Buna karşın ABD'ndeki sosyal bilgiler eğitimi 1. sınıftan 6. sınıfa kadar yapılmaktadır. Bu durum dikkate alındığında Türkiye ve ABD'deki eğitim sürecinde kullanılan Sosyal Bilgiler kitaplarında yer alan metinlerde, çocukların katılım hakkıyla ilgili geçen ifadelerin yoğunluğunu her iki ülke için birlikte değerlendirebilmek amacıyla, konuya ilişkin kategoriler 4. sınıf, 5. sınıf ve 6. sınıf için bir arada ele alınmıştır.

Tablo 1

Türkiye'deki ve ABD'deki İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Metinlerinde Çocukların Katılım Hakkına İlişkin Kategorilerin Frekans (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Kategoriler	Sınıflar															
	4. Sınıf				5. Sınıf				6. Sınıf				Toplam			
	Ülke				Ülke				Ülke				Ülke			
	Türkiye		ABD		Türkiye		ABD		Türkiye		ABD		Türkiye		ABD	
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
1.Çocuğun Aile Ortamına Katılımı	33	19.4	--	--	32	21.9	--	--	3	4.05	--	--	68	17.4	--	--
2.Çocuğun Okul Ortamına Katılımı	56	32.9	4	69.3	94	64.3	4	83.6	5	78.3	3	92.3	20	53.3	12	80.1
3.Çocuğun Genel (Ülke) Politikaya Katılımı	--	--	1	1.61	2	1.37	--	--	6	8.11	--	--	8	2.05	1	.64
4.Çocuğun	25	14.7	9	14.5	10	6.85	3	5.45	5	6.76	3	7.69	40	10.2	15	9.62

[†] Sosyal Bilgiler eğitimi alan uzmanı

Çevrenin Korunmasına ve Sürdürülebilir Kalkınmaya Katılımı	1	2											6			
5.Çocuğun Sağlık Ortamına Katılımı	--	--	--	--	--	--	--	--	1	1.35	--	--	1	.26	--	--
6.Çocuğun Medyaya Katılımı	36	21.18	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	36	9.23	--	--
7.Çocuğun Yargıya Katılımı	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
8.Çocuğun Topluma Katılımı	20	11.76	9	14.52	8	5.48	6	10.91	1	1.35	0		29	7.44	15	9.62
Toplam	170	100	62	100	146	100	55	100	74	100	39	100	390	100	156	100

Türkiye ve ABD’de eğitim sürecinde yararlanan Sosyal Bilgiler kitapları metinlerinde, çocukların katılım haklarına ilişkin alt kategorilerin frekans dağılımları Tablo 1’de verilmiştir. Tablo 1’den anlaşılacağı üzere Türkiye’de takip edilen metinlerde çocukların katılım hakkıyla ilişkili vurguların sayısının (n= 390) ABD’nde Sosyal Bilgiler eğitiminde kullanılan metinlere göre çok daha fazla olduğu görülmüştür (n=156). Türkiye’de okutulan ders kitaplarında konuya ilişkin geçen ifadelerin, sırasıyla, “*çocuğun okul ortamına katılımı*” (%53.33, n=208), “*çocuğun aile ortamına katılımı*” (%17,44, n=68), “*çocuğun çevrenin korunmasına ve sürdürülebilir kalkınmaya katılımı*” (%10,26, n=40), “*çocuğun medyaya katılımı*” (%9.23, n=36) ve “*çocuğun topluma katılımı*” (%7.44, n=29) kategorilerinde yer aldığı görülmüştür. Buna karşın ABD’ de eğitim sürecinde yararlanan Sosyal Bilgiler ders kitabı metinlerinde çocuğun katılım hakkını ele alan metinlerde en fazla yer alan ifadelerin “*çocuğun okul ortamına katılımı*” (%80.13, n=125), “*çocuğun çevrenin korunmasına ve sürdürülebilir kalkınmaya katılımı*” (%9.62, n=15) ve “*çocuğun topluma katılımı*” (%9.62, n=15) kategorileriyle ilişkili olduğu bulunmuştur. Diğer temel kategori başlıkları için atıfta bulunulacak herhangi bir ifadenin, “*çocuğun genel (Ülke politikaya katılım*” (%2.05, n=1) başlığı dışında, söz konusu metinlerde geçmediği anlaşılmaktadır.

Tablo 2

Türkiye’deki ve ABD’deki İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Metinlerinde Çocuğun Aile Ortamına Katılımı Kategorisine İlişkin Alt Kategorilerin Frekans (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	Sınıflar																
	4. Sınıf				5. Sınıf				6. Sınıf				Toplam				
	Ülke		Ülke		Ülke		Ülke		Ülke		Ülke		Ülke		Ülke		
Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD		
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
1a. Aile içinde alınan kararlara katılımı	4	12.12	--	--	4	12.50	--	--	--	--	--	--	--	8	11.76	--	--

1b. Aile ortamında görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)	10	30.30	--	--	8	25	--	--	--	--	--	18	26.47	--	--
1c. Aile içinde ayırım görmemesi	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
1d. Aile içinde yönlendirilmesi	9	27.27	--	--	20	62.50	.	3	100	.	32	47.06	--	--	
1e. Çocuğun aile içinde duygusal katılımı ve paylaşımı	10	30.30	--	--	10	14.71	--	--	
1f. Çocuğun aile içinde doğru bilgiye ulaşması	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	
Toplam	33	100	--	--	32	100	.	3	100	.	68	100	--	--	

Türkiye ve ABD’de eğitim sürecinde yararlanılan sosyal bilgiler kitapları metinlerinde, “çocuğun Aile Ortamına Katılımı Kategorisine” İlişkin toplam frekans dağılımları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2’den anlaşılacağı üzere Türkiye’de takip edilen metinlerde Çocuğun aile ortamına katılımı hakkında ilişkili ifadelerin sayısının (n= 33) iken, ABD’nde sosyal bilgiler ders kitaplarının metinlerinde çocukların aile ortamına katılımı ile ilgili her hangi bir ifade ile karşılaşmamıştır. Türkiye’de okutulan ders kitaplarında konuya ilişkin geçen ifadelerin, sırasıyla “çocuğun aile içinde yönlendirilmesi” (%51.58, n=49), “aile ortamında görüşlerini ifade edilmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)” (% 25.26, n=24), “aile içinde alınan kararlara katılımı” (%12.63, n=12) ve “çocuğun aile içinde duygusal katılımı ve paylaşımı” (%10.53, n=10) alt kategorisi ilişkili olduğu bulunmuştur. Çocuğun aile ortamına katılımı ile ilgili “aile içinde ayırım görmemesi” ve “çocuğun aile içinde doğru bilgiye ulaşması” gibi kategorilerine ilişkin ifadelerin sosyal bilgiler ders kitapları metinlerinde geçmediği anlaşılmaktadır.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında geçen çocukların aile ortamına katılım hakkı ile ilgili ifadelere aşağıdaki cümleler örnek olarak verilebilir:

- *Bizim evde herhangi bir karar alınırken benim de fikrim soruluyor (SB4, s.28)*
- *Evde hep beraber karar aldık, evimizle ilgili bazı kurallar belirledik (SB5, s.16)*
- *Ailemizde ortaya çıkan sorunlara hep birlikte çözüm buluruz (SB6, s.44).*

Tablo 3

Türkiye’deki ve ABD’deki İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Metinlerinde Çocuğun Okul Ortamına Katılımı Kategorisine İlişkin Alt Kategorilerin Frekans (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	Sınıflar													
	4. Sınıf		5. Sınıf				6. Sınıf				Toplam			
	Ülke		Ülke		Ülke		Ülke		Ülke		Ülke		Ülke	
	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD
f	%	f	%	f	%	f	%	F	%	f	%	f	%	
2a. Okul içinde alınan kararlara katılımı	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
2b. Öğretmen kurullarına katılımı	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2c.. Öğrenci kurullarına katılımı	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	
2d. Ders içi/dışı yöntem ve tekniklerin kullanılmasına katılımı	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	
2e. Ders içi/dışı etkinliklere katılımı veya görev alması	42	75	1	34.8	4	47.8	1	21.7	1	17.2	1	30.5	97	46.6	36	28.8	0	
2f. Okul içinde görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)	--	--	--	--	1	14.8	--	--	2	34.4	--	--	34	16.3	--	--	--	
2g. Okul içinde ayırım görmemesi	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	
2h. Demokratik beceriler edinmesi	14	25	2	46.5	1	14.8	2	56.5	2	34.4	1	47.2	48	23.0	63	50.4	0	
2i. Okul içinde sosyal ortamlara ve gruplara katılım hakkı	--	--	--	--	--	--	--	--	8	13.7	9	--	--	8	3.85	--	--	
2j. Eğitim süreci içinde çocuğun her çeşit doğru bilgiye ulaşması	--	--	8	18.6	2	22.3	1	21.7	--	--	8	22.2	21	10.1	26	20.8	0	
Toplam	56	100	4	100	9	100	4	100	5	100	3	100	20	100	12	100	5	100

Türkiye ve ABD’de eğitim sürecinde yararlanılan sosyal bilgiler kitapları metinlerinde, “Çocuğun Okul Ortamına Katılımı” kategorisine ilişkin alt kategorilerin toplam frekans dağılımları Tablo 3’te verilmiştir. Tablo 3’ten anlaşılacağı üzere Türkiye’de takip edilen metinlerde çocukların katılım hakkıyla ilişkili vurguların sayısının (n=208), ABD’nde sosyal bilgiler eğitiminde kullanılan metinlere göre çok daha fazla olduğu görülmüştür (n=125). Türkiye’de okutulan ders kitabında konuya ilişkin geçen ifadelerin, sırasıyla, “ders içi/dışı etkinliklere katılımı veya görev alması” (% 46.63, n=97), “çocukların demokratik beceriler edinmesi” (% 23.08, n=48), “okul içinde görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)” (% 16.35, n=34), “eğitim süreci içinde çocuğun her çeşit doğru bilgiye ulaşması” (% 10.10, n=21) ve “okul içinde sosyal ortamlara ve gruplara katılım hakkı” (% 3.85, n=8) alt kategorilerdir.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında geçen çocukların okul ortamına katılım hakkı ile ilgili ifadelere aşağıdaki cümleler örnek olarak verilebilir:

- *Okulda, derslerin dışında yaptığımız sosyal faaliyetlerden zevk alıyorum. Piyano çalmak, yüzmek, tiyatro çalışmalarına katılmak gibi (SB4, s.27)*
- *Kendi görüşlerimi başkalarına etkili bir şekilde anlatabilirim. Farklı bir görüş anlayış ve çalışmalarını hoşgörü ile karşılayabilirim(SB4, s.143)*

- Derginin bugün elli bine yakın okuyucusunun olduğunu öğrendim. Ben de bu gruba dâhil olduğum için çok mutluydum. Derginin küçük yaştaki okuyucularına eğitimciler ve aileler de katılmış (SB5, s.133).

Buna karşın ABD’ de eğitim sürecinde yararlanılan sosyal bilgiler kitabı metinlerinde çocuğun katılım hakkını ele alan metinlerde en fazla yer alan ifadelerin ““çocukların demokratik beceriler edinmesi” (%50.40, n=63), “ders içi/dışı etkinliklere katılımı veya görev alması (%28.80, n=36),” ve “eğitim süreci içinde çocuğun her çeşit doğru bilgiye ulaşması”(% 20.80, n=26) alt kategorileri ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında geçen çocukların okul ortamına katılım hakkı ile ilgili ifadelere aşağıdaki cümleler örnek olarak verilebilir:

- M. Garcia’nın sınıfı bir sınıf başkanlığı için eski oy pusulaları kullandı (HarcourtSS1, s.59).
- Mrs Flores iki adaya sordu. Sınıfa her hangi bir şey söylemek ister misin? (Mifflinss3, s. 218)
- Ben çevremizdeki müzeleri gezerek toplumumuzun kültürleri hakkında bilgi toplayabilirim..(Harcourt, SS2, s. 192).

Tablo 4

Türkiye’deki ve ABD’deki İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Metinlerinde Çocuğun Genel (Ülke) Politikaya Katılım Kategorisine İlişkin Alt Kategorilerin Frekans (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	Sınıflar															
	4. Sınıf		5. Sınıf		6. Sınıf		Toplam									
	Ülke		Ülke		Ülke		Ülke									
	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD								
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%					
3a. Genel politikaya ilişkin alınan kararlara katılımı	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--				
3b. Genel politikaya ilişkin görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)	--	--	--	--	--	--	3	50	--	--	3	37.50	--	--		
3c. Genel politika uygulamalarında ayırım görmemesi	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--		
3d. Resmi makamlara başvuruda bulunabilmesi	--	--	1	100	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100		
3e. Resmi makamlara şikâyette bulunabilmesi	--	--	--	--	--	--	3	50	--	--	3	37.50	--	--		
3f. Çocuğun genel politikalar çerçevesinde doğru bilgiye ulaşması	--	--	--	--	2	100	--	--	--	--	--	2	25	--	--	
Toplam	--	--	1	100	2	100	--	--	6	100	--	--	8	100	1	100

Her iki ülkenin ilköğretim sosyal bilgiler ders kitapları metinlerinde çocuğun genel (ülke) politikaya katılım ile ilişkin alt kategorilerin toplam frekans dağılımları Tablo 4’ de verilmiştir. Tablo 4’den anlaşılacağı üzere Türkiye’de takip edilen metinlerde çocukların katılım hakkıyla ilişkili vurguların sayısının (n=8) ABD’nde sosyal bilgiler eğitiminde kullanılan metinlere göre çok daha fazla olduğu görülmüştür (n=1). Türkiye’de okutulan ders kitabında konuya ilişkin geçen ifadelerin sırasıyla “genel politikaya ilişkin görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)” (%50.00, n=7), “resmi makamlara başvuruda bulunabilmesi”(%28.57, n=4), “çocuğun genel politikalar çerçevesinde doğru bilgiye ulaşması” (%14.29, n=2) ve “resmi makamlara başvuruda bulunabilmesi” (% 7.14, n=1) alt

kategorilerdir.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında geçen çocukların genel (ülke) politikaya katılım hakkı ile ilgili ifadelerle aşağıdaki cümleler örnek olarak verilebilir:

- Benimle ilgili bütün yasalarda bütün girişimlerde önce benim yararım düşünülmelidir(SB5, s.33).
- Benim ilgilendiren konularda benim de görüşlerim alınır. Eğer küçüksem bir benim adına konuşabilir (SB5, s.33).
- Tüketici Hakları Derneği Başkanı; tüketicilerin, sorunlarına hak ve özgürlükler çerçevesinde çözüm arayışlarının iyi bir vatandaşlık ve sorumluluk örneği olduğunu belirtti (SB6, s.23).

Buna karşın ABD' de eğitim sürecinde yararlanan sosyal bilgiler kitabı metinlerinde çocuğun genel (Ülke) politikaya katılım kategorisine ilişkin sadece (%100, n=1) "resmi makamlara başvuruda bulunabilmesi" alt kategorisi ilişkili olduğu bulunmuştur.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında geçen çocukların çevrenin korunmasına ve sürdürülebilir kalkınmaya katılım hakkı ile ilgili ifadelerle aşağıdaki cümleler örnek olarak verilebilir:

- Üçüncü sınıflar olarak çevremizi korumak için bir iş yapalım diye bir karar aldık(MifflinSS2 s.48).
- Yardım edebileceğimiz birçok şey var. Atılmışları tekrar toplayarak kullanabiliriz örneğin kâğıtları ve plastik gibi malzemeleri toplayarak hem karayı hem de suyu temizlemiş oluruz (MacmillanSS1, s.101)
- Tulumumuzda doğal kaynaklar hakkında bilgi edindim (HarcourtSS4, s.101).

Tablo 5

Türkiye'deki ve ABD'deki İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Metinlerinde Çocuğun Çevrenin Korunmasına ve Sürdürülebilir Kalkınmaya Katılımı Kategorisine İlişkin Alt Kategorilerin Frekans (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	Sınıflar															
	4. Sınıf				5. Sınıf				6. Sınıf				Toplam			
	Ülke		Ülke		Ülke		Ülke		Ülke		Ülke		Ülke			
	Türkiye		ABD		Türkiye		ABD		Türkiye		ABD		Türkiye		ABD	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
4a.Çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma konusunda alınan kararlara katılımı/etki etmesi	12	48	--	--	7	70	--	--	2	40	--	--	21	52.50	--	--
4b.Çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma konusunda görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)	--	--	4	44.44	--	--	--	--	3	60	--	--	3	7.50	4	26.67
4c.Çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili	10	40	--	--	2	20	3	100	--	--	3	100	12	30	6	40

etkinliklere katılımı																
4d.Çevre ile ilgili bilgi kaynaklarına ulaşması																
	3	12	--	--	1	10	--	--	--	--	--	--	4	10		
4e.Çocuğun çevreye ilişkin doğru bilgiye ulaşması																
			5	55.56			--	--	--	--	--			5	33.33	
Toplam	25	100	9	100	10	100	3	100	5	100	3	100	40	100	15	100

Türkiye'deki ve ABD'deki İlköğretim sosyal bilgiler ders kitapları Metinlerinde "çocuğun çevrenin korunmasına ve sürdürülebilir kalkınmaya katılımı" kategorisine dağılımları Tablo 5'te verilmiştir. Tablo 5'den anlaşılacağı üzere Türkiye'de takip edilen metinlerde çocukların katılım hakkıyla ilişkili ifade ayısının (n= 8) ABD'de sosyal bilgiler eğitiminde kullanılan metinlere göre çok daha fazla olduğu görülmüştür (n=1). Türkiye'de okutulan ders kitabında konuya ilişkin geçen ifadelerin, sırasıyla, "çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma konusunda alınan kararlara katılımı/etki etmesi" (%52.50, n=21), "çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili etkinliklere katılımı" (%30.00, n=6), "çevre ile ilgili bilgi kaynaklarına ulaşması" (% 10.00 n=4), "çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma konusunda görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)" (% 7.50 n=53 kategorilerinde yer aldığı görülmüştür.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında geçen çocukların çevrenin korunmasına ve sürdürülebilir kalkınmaya katılım hakkı ile ilgili ifadelere aşağıdaki cümleler örnek olarak verilebilir:

- Toplum olarak bu konularda çevre duyarlılığı gösterilmesi için etkinlikler düzenliyoruz (SB4, s.132).
- Geleceğinizi güvenle bakmak için çevre koruma ve güzelleştirme etkinliklerine katılınız. Örneğin: Çevremizi ağaçlandırma faaliyetlerine katılabilirsiniz (SB5, s.19).
- Kişisel olarak veya gruplar halinde çevremdeki sorunlarla ilgilenebilirim. Bunları çözücü nitelikteki projeler geliştirebilir ve yürütebilirim (SB7, s.143).

Buna karşın ABD'de eğitim sürecinde yararlanılan sosyal bilgiler kitabı metinlerinde çocuğun katılım hakkını ele alan metinlerde en fazla yer alan ifadelerin "çocuğun okul ortamına katılımı" (%80.13, n=125), "çocuğun çevrenin korunmasına ve sürdürülebilir kalkınmaya katılımı" (%9.62, n=15) ve "çocuğun topluma katılımı" (%9.62, n=15) kategorileriyle ilişkili olduğu bulunmuştur. Diğer temel kategori başlıkları için atıfta bulunulacak herhangi bir ifadenin, "çocuğun genel (ülke) politikaya katılımı" (%2.05, n=1) başlığı dışında, söz konusu metinlerde geçmediği anlaşılmaktadır.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında geçen çocukların topluma katılım hakkı ile ilgili ifadelere aşağıdaki cümleler örnek olarak verilebilir:

- Öğrenciler ve diğer gönüllüler binayı inşa etmeye başladılar, öğrenciler binanın yardımında bulunarak kamu yararı adına kendilerini mutlu hissettiler (MifflinSS3, s.204).
- Meet Sara, O Lewisburg yakınında bir çiftlikte yaşar, toplumsal üretime katkıda bulunur, örneğin insanlar için hayvansal ve bitkisel üretimde bulunur (MacmillanSS1, s.70).
- Topluma hizmet uygulamaları çerçevesinde birçok yeri ziyarette bulunduk (HourcourtSS6, s.640)

Tablo 6

Türkiye'deki ve ABD'deki İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Metinlerinde Çocuğun Medya Ortamına Katılımı Kategorisine İlişkin Alt Kategorilerin Frekans (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	Sınıflar											
	4. Sınıf		5. Sınıf		6. Sınıf		Toplam					
	Ülke		Ülke		Ülke		Ülke					
	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD	Türkiye	ABD				
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
6a. Medya konusunda	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)																	
6b. Medya okuryazarlığını kazanması	15	41.67	--	--	--	--	--	--	--	--	--	15	41.67	--	--		
6c. Medyanın olumsuz etkilerine karşı korunması	5	13.89	--	--	--	--	--	--	--	--	--	5	13.89	--	--		
6d. Medya aracılığıyla eğitilmesi	16	44.44	--	--	--	--	--	--	--	--	--	16	44.44	--	--		
6e. Medya ile ilgili bilgi kaynaklarına ulaşması	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--		
6f. Medya ile ilişkili doğru bilgiye ulaşması	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--		
Toplam	36	100	--	--	--	--	--	--	--	--	--	36	100	--	--		

Türkiye ve ABD’de eğitim sürecinde yararlanılan ilköğretim sosyal bilgiler ders kitapları metinlerinde “Çocuğun Medya Ortamına Katılımı” kategorisine İlişkin alt kategorilerin dağılımları Tablo 6’da verilmiştir. Tablo 6’dan anlaşılacağı üzere Türkiye’de takip edilen metinlerde çocukların katılım hakkıyla ilişkili ifadelerin sayısının (n= 36) ABD’ de sosyal bilgiler eğitiminde kullanılan metinlere göre çok daha fazla olduğu görülmüştür (n=0). Türkiye’de okutulan ders kitabında konuya ilişkin geçen ifadelerin, sırasıyla, “medya aracılığıyla eğitilmesi” (44.44, n=16), “medya okur yazarlığını kazanması” (% 41.67, n=15) ve “medyanın olumsuz etkilerine karşı korunması” (13.89, n=5) alt kategorilerinde yer aldığı görülmüştür.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında geçen çocukların medya ortamına katılım hakkı ile ilgili ifadelere aşağıdaki cümleler örnek olarak verilebilir:

- *Fatma: Bugün Kitle İletişim Özgürlüğü konulu bir panel düzenliyoruz. Konuşmacılarımız, Semra, Ayla, Eda, Sinan, Yağmur ve Emin. Konuyla ilgili görüşlerini dile getirmek üzere ilk sözü Ayla arkadaşımıza veriyorum (SB7, s.22)*
- *Aybüke ve ailesi TV kanalları ve programları konusunda seçici davranıyor ve eğitici eğlendirici programlar izlemeyi tercih ediyorlarmış (SB7, s.19)*
- *Öğrenciler daha sonra Trabzon Radyosu yapımı “Karadeniz’den” programına konuk oldular. İlk mikrofon heyecanını tattılar (SB7, s.18)*

Buna karşın ABD’de eğitim sürecinde yararlanılan sosyal bilgiler kitabı metinlerinde “çocuğun medya ortamına katılımı hakkı” söz konusu metinlerde geçmediği anlaşılmaktadır. Türkiye ve ABD’de 5. ve 6. sınıfta okutulan sosyal bilgiler kitabında yer alan metinlerde çocukların katılım hakkıyla ilişkili ilköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarında herhangi bir ifadenin yer almadığı anlaşılmıştır.

Tablo 7

Türkiye’deki ve ABD’deki İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Metinlerinde Çocuğun Topluma Katılımı Kategorisine İlişkin Alt Kategorilerin Frekans (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Alt Kategoriler	Sınıflar			
	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	Toplam
	Ülke	Ülke	Ülke	Ülke

	Türkiye		ABD		Türkiye		ABD		Türkiye		ABD		Türkiye		ABD	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
8a. Toplum içinde alınan kararlara katılımı	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
8b. Genel/yerel toplum hizmetlerin sunulmasına katılımı	3	15	9	100	--	--	6	100	--	--	--	--	3	10.34	15	100
8c. Toplum içinde görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)	1	5	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	1	3.45	--	--
8d. Toplum içinde ayırım görmemesi	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
8e. Dernek kurması ve çocuğun barış içinde toplanması	13	65	--	--	8	100	--	--	1	100	--	--	22	75.86	--	--
8f. Toplumsal konulara ilişkin doğru bilgiye ulaşması	3	15	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	3	10.34	--	--
Toplam	20	100	9	100	8	100	6	100	1	100	--	--	29	100	15	100

Türkiye ve ABD’de eğitim sürecinde yararlanan sosyal bilgiler kitapları metinlerinde, “Çocuğun Topluma Katılımı” kategorisine ilişkin alt kategorilerin dağılımları tablo 7’de verilmiştir. Tablo 7’den anlaşılacağı üzere Türkiye’de takip edilen metinlerde çocukların katılım hakkıyla ilişkili vurguların (ifadelerin) sayısının (n=29) ABD’nde sosyal bilgiler eğitiminde kullanılan metinlere göre çok daha fazla olduğu görülmüştür (n=15). Türkiye’de okutulan ders kitabında konuya ilişkin geçen ifadelerin, sırasıyla, “dernek kurması ve çocuğun barış içinde toplanması (%70.86, n=22), “genel/yerel toplum hizmetlerin sunulmasına katılımı” ve “toplum içinde görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)” (%10.34, n=3) kategorilerinde yer aldığı görülmüştür.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında geçen çocukların topluma katılım hakkı ile ilgili ifadelerle aşağıdaki cümleler örnek olarak verilebilir:

- *Tüketici haklarını koruyan resmi ve gönüllü kuruluşlar olduğunu öğrendi. Bu derneklerden birine başvurdu (SB4, s.92)*
- *Ailenizden izin almak şartıyla dernek de kurabilirsiniz. Bu sizin haklarınızdır (SB5, s.28).*
- *“Ahmet, Ali ve Zeynep hava tahmininin nasıl yapıldığını öğrenmek için Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğüne gitti... Onları, orada bir hava tahmin uzmanı (meteorolog) tarafından karşıladı” (SB4, s.70).*

Buna karşın ABD’de eğitim sürecinde yararlanan sosyal bilgiler kitabı metinlerinde “çocuğun topluma katılım hakkını” ele alan metinlerde sadece “genel/yerel toplum hizmetlerin sunulmasına katılımı” (%100, n=15) kategorileriyle ilişkili olduğu bulunmuştur.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Tartışma

Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuğun yüksek yararının göz önünde bulundurularak haklarının tespit edildiği bir sözleşmedir. Çocuğu doğrudan ilgilendiren bir belgede yer alan ilke ve hükümlerin çocuk tarafından bilinmesi bir gerekliliktir (Karaman - Kepenekçi, 2000). Bu durum ÇHS’nin 42.

maddesinde şu ifade ile açıklanmıştır: “*Taraf devletler, sözleşme ilke ve hükümlerinin uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt ederler.*” Sözleşme’nin bu maddesi gereğince sözleşme hükümlerinin ve ilkelerinin yetişkinler kadar çocuklar tarafından da öğrenilmesi ve öğretilmesi bir yükümlülüktür.

Bu araştırmada Türkiye ile ABD’de okutulan 4.- 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların katılım hakkına yer verilme düzeyi incelenerek karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonunda, daha önce ifade edildiği üzere Türkiye’deki sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların katılım hakkı konusuna, ABD’deki sosyal bilgiler ders kitaplarından daha fazla yer verildiği görülmüştür. İlgili literatur incelendiğinde yurtdışında yapılan araştırmalarda ilköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların katılım hakkını inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak, ortaya çıkan bu sonuç, Merey ve Parpucu (2012) tarafından yapılan Türkiye ve ABD sosyal bilgiler ders kitaplarında çocuk haklarına yer verilmesi düzeyi adlı çalışmanın sonuçları ile örtüşmektedir. Benzer bir şekilde Merey’nin (2011) İlköğretim sosyal bilgiler ders programlarında çocuk hakları: ABD – Türkiye örneği adlı çalışmanın sonuçlarıyla da örtüşmektedir. Parpucu ve Merey (2012) çalışmasında Türkiye’deki sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların katılım hakkına yer verilme düzeyinin ABD’deki sosyal bilgiler ders kitaplarına göre çok daha fazla olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca Merey (2012) her iki ülkenin ders programlarında yer alan kazanımlarda ve örnek etkinliklerde çocuk haklarına yer verilme düzeyi bakımından aynı sonuca ulaşmıştır. Bu çalışmanın sonuçları aynı zamanda daha önce ders kitaplarında insan hakları eğitimi alanında yapılan karşılaştırmalı çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Örneğin, Karaman-Kepenekçi (2005) Türkiye ve ABD vatandaşlık ve insan hakları eğitimi ders kitaplarını karşılaştırmasında ve Aslan ve Karaman-Kepenekçi (2008)’in Türkiye ve Fransa Türkçe ders kitapları karşılaştırmasında benzer sonuçlara ulaşmıştır. Her iki çalışmada da Türkiye’deki ders kitaplarında insan hakları konularına ABD ve Fransa ders kitaplarından daha fazla yer verildiği tespit edilmiştir. Bu durum, Türkiye’de ders kitaplarının insan hakları konusunda duyarlı bir biçimde hazırlandığı şeklinde açıklanabilir. Yine Özdemir ve Uçuş (2009) tarafından yürütülen çalışmayla da paralellik göstermektedir. Özdemir ve Uçuş (2008) ilköğretim programlarında çocuk hakları adlı çalışmasında ilköğretim sosyal bilgiler programında en fazla vurgulanan kazanımlar arasında, çocukların katılım hakkıyla ilgili kazanımlar olduğunu sonucuna varmıştır. Sosyal Bilgiler ve Düşünme Eğitimi Dersleri dışındaki derslerde gelişme hakkı en fazla yer verilen ikinci kategori olmuş, bu iki derste birden katılım hakları, gelişme haklarının önüne geçmiştir (Özdemir Uluç, 2008) Bu sonuç sosyal bilgiler programının genel amaçlarıyla tutarlılık arz etmektedir (MEB, 2005, MEB, 2006, akt: Özdemir Uluç, 2008).

Her iki ülkenin sosyal bilgiler ders kitaplarında dikkat çeken diğer bir bulgu çocukların okul ortamına katılımı ile ilgili ifadelerin çok fazla yer almasıdır. İlgili alan yazın incelendiğinde yurtdışında yapılan araştırmalarda ilköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların okul ortamına katılım hakkını inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Türkiye’deki sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların yargı ortamına katılımı ile ilgili ifadeler yer almazken, ABD’deki sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların *aille, sağlık, medya ve yargı ortamına katılımıyla ilgili* i her hangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Her iki ülkede de elde edilen bu sonuç diğer sınıflarda Türkiye (4. sınıf) ve ABD’de (1-3 Sınıflar) okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarından elde edilen sonuçlarla da örtüşmektedir (MEB, 2011; Mifflin Yayınları, 2008; Harcourt Yayınları, 2008; Macmillan Yayınları, 2008).

Türkiye’de yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan eğitim programı öğrenci merkezli yaklaşımı benimsemiştir. Bu programda çocuğun ilgi alanlarını, ihtiyaçlarını ve yeteneklerini ön plana çıkarılarak özgüvenini ve kendini istediği şekilde ifade etmesine olanak sağlayacak yapı mevcuttur (Uçuş, 2009). Türkiye’deki ilköğretim programları genel çerçevesi içinde çocuk haklarının gözetildiği ve buna uygun olarak ders kitaplarının hazırlandığı görülmüştür. Bu kapsamda öğrencilerin katılım hakları (görüş bildirme, görüşünü istediği şekilde ifade etme, düşünce özgürlüğü ayrımcılığın engellenmesi vb.), göz önünde bulundurulmuştur (Uçuş, 2009). İlköğretim programında çocukların katılım hakkıyla doğrudan ilgili olan boş zamanların değerlendirilmesi, sosyal etkinliklere katılma, oyun oynama hakkı konusunda ifadeler yer aldığı halde çocukların katılım hakkı olan dernek kurma ve barışçıl bir şekilde toplanma özgürlüğüne yönelik ifadelerle rastlanmamıştır (Uçuş, 2009). Çalışmada çocukların toplumsal katılım hakkı çerçevesinde dernek kurma ve barışçıl amaçlı toplantı yapmasıyla ilişkili başlıklara rastlanmıştır. Bu çalışmanın sonuçları söz konusu çalışmayla kısmen tutarlılık göstermektedir. Örneğin,

Salman-Osmanağaoğlu (2007) araştırmasında katılımcıların çocuk haklarına ilişkin görüşlerinin katıldıkları sosyal etkinliklere göre farklılık gösterdiğini bulmuştur. Sportif etkinliklere katılan katılımcıların çocuk haklarına ilişkin görüşleri çok daha olumlu bulunmuştur.

Buna karşın ABD ders kitaplarında ortaya çıkan sonuç BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin çocuklara tanıdığı katılım hakkının bir sonucu değildir. Bu durum ABD'de vatandaşlık eğitimi çerçevesinde çocukların okul etkinliklerine katılımlarının sağlanması, topluma hizmet uygulamaları çerçevesinde çocukların toplumda kamu yararını gözeten ve birer sorumlu ve katılımcı vatandaş olarak yetiştirilmesi amacıyla ilişkilidir. Daha önce yapılan çalışmalarda bu bulguyu desteklemektedir. ABD Vatandaşlık eğitimi çalışmaları (IEA, 1999) 9. sınıf öğrencilerinin sadece %10'nun politik aktivitelere ve % 6'sının ise insan hakları organizasyonlarına katıldığını saptamıştır (National Center for Education Statistics, 2003, akt: Tibbitts ve Kirkchlaeger, 2010). Bu bulgular insan hakları konularının okul programlarıyla yeterince bütünleştirilemediğini ortaya koymuştur (Campbell, 2005). ABD'de ilköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların katılım hakkını inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak Blyth ve Leffert' in (1995) ABD'de 112 kişi üzerinde yaptığı araştırmaya göre sağlık ortamına katılımları konusunda ailelerin çocukların katılımını teşvik ettikleri, çocukların sağlık kuruluşlarına büyük ölçüde kendi başlarına başvuruda bulunarak sağlık olanaklarından faydalandıklarını sonucuna varılmıştır. Ayrıca sağlık kurumlarının çocukların çocuk katılım haklarına odaklandıkları da tespit edilmiştir. ABD'de yapılan diğer çalışmalarda da çocukların sağlık ortamına katılımlarının iyi düzeyde olduğunu göstermektedir (Angst and Deatrick, 1996; Cox ve diğ., 2007; Cox ve Raaum 2008; Cox ve diğ., 2009 akt: Moore ve Kirk, 2009). ABD'de ortaya çıkan bu sonuç, diğer gelişmiş ülkelerdeki çocukların sağlık ortamına katılımları konusundaki bulgularla tutarlılık göstermektedir (Coyne, 2006, 2008; Kelsey ve diğ., 2007, Dixon-Woods ve diğ., 2002, Beresford ve Sloper 2003, Carter 2002, coynel, 2008). Melton ve Limber, (1993); Taylor, Smith ve Nairn (2001) araştırmalarında Sosyo-ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde çocukların temel yaşam haklarından çok katılım haklarına değinilmektedir. Örneğin, ABD'de ve Yeni Zelanda'daki çocuklar daha çok katılım hakkından söz etmişlerdir (Ersoy, 2011).

ABD ders kitaplarında katılım hakkı ile ilgili ifadeler sadece ilköğretim düzeyinde (1-6 Sınıflar) sınırlı bir şekilde yer verilmesi, kavram geliştirme aşamasında olan öğrencilerinin, katılım kavramını içselleştirmesine yeterince katkı yapamayacağı ileri sürülebilir. Oysa ki, Nayır ve Karaman-Kepenekçi, (2011) ilköğretimin ilk altı yılının katılım ile ilgili kavramların içselleştirmesinde önemli olduğunu belirtmektedir.

Yukarıda verilen tartışma kapsamında ilgili alan yazın ve sosyal bilgiler ders kitaplarının *metinleri* içerik analiz bulguları ile birlikte değerlendirildiğinde Türkiye ve ABD sosyal bilgiler ders kitaplarında ÇHS'nin çocuklara tanıdığı katılım ile ilgili şu sonuçlara varılmıştır:

- Türkiye ilköğretim okullarında okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarının metinlerinde çocukların katılım haklarının toplam sıklığı 1611'dir. Buna karşın ABD ilköğretim okullarında okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarının metinlerinde çocukların katılım haklarının toplam sıklığı 320'dir. Her iki ülkenin ders kitaplarında en fazla vurgulan alt kategori çocukların "*okul ortamına katılımı*" olmuştur. Ayrıca her iki ülkenin ders kitaplarında çocukların okul ortamına katılımlarıyla ilgili olarak en fazla vurgulama "*demokratik beceriler edinmesi*" ve "*ders içi/dışı etkinliklere katılımı veya görev alması*" alt kategori olmuştur.
- Türkiye sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların yargı ortamına katılımı ile ilgili herhangi bir ifade yer almamıştır. Ayrıca ders kitaplarındaki dağılım açıkça çocukların *aile, genel politikaya, sağlık ve yargı ortamına katılım hakkına* yeterince yer verilmediğini göstermiştir.
- ABD sosyal bilgiler eğitiminde okul ortamına ve topluma katılım dışında *sağlık, çevre ve yargı ortamına katılım hakkı* ile herhangi bir ifade ile karşılaşılmamıştır. Ayrıca *aile ortamına ve genel politikaya* katılım yok denecek kadar az olduğu tespit edilmiştir.

- Türkiye sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların katılım hakkı ile ilgili olarak daha çok okul ve toplum ortamına katılım (okul içinde görüşlerini ifade etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi), demokratik beceriler edinme, kendini ilgilendiren konularda görüş bildirme, etkinliklere katılım) haklarına çok sıkça yer verilmiştir.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarının yüzeysel bir şekilde çocuk hakları konularının hazırlandığı izlenimi edinilmiştir. Ciddi bir farkındalık söz konusu değildir. Bu durum katılım hakkı ile ilgili olarak ders kitaplarında çocukların okul ortamına katılımı vurgulanırken, çocukların sahip olması gereken diğer katılım haklarını göz ardı edildiği tespit edilmiştir.
- Çocuk hakları sözleşmesinin çocukların okul, toplum ve çevre gibi toplumsal kurumlara katılımı taraf devletlere tavsiye etmesi ve çocuk hakları raporlarında sıkça vurgulamalar yapması Türkiye ders kitaplarında belirli temaların görece öne çıkmasına yol açmıştır. Türkiye’de çocukların *sosyal etkinliklere ve okul ortamına katılımı* ile ilgili olarak çıkarılan yasal düzenlemelere paralel olarak çocukların okul ortamına katılım hakkı yapay bir üstünlük göstermiştir.
- Ders kitaplarında çocukların gelişim düzeyleri ve insan hakları konuları anlama kapasitesindeki anlama düzeyi dikkate alındığında ilköğretim üst sınıflara gidildikçe daha fazla yer verilmesi gerekirken, böyle bir seyir izlenmediği görülmüştür.
- Çocukların katılım hakkı ile ilgili kavramlar genelde soyuttur ve politik okuryazarlık gerektiren bir eylemdir. Katılım hakkı çocuklar tarafından algılanması için zaman, tekrar ve pekiştirmeler gereklidir. Bu yüzden katılım hakkı ile ilgili işlenen konular ve kavramlar bu gereksinimleri göz önünde bulundurulması gerektirmektedir. İncelenen ders kitapların bazılarında bu anlayışın izleri görülmüş, bazılarında ise sistemli ve tutarlı bir yöntem izlenmediği anlaşılmıştır.
- Türkiye’de çocukların katılımına ilişkin çıkarılan yasal düzenlemeler (Eğitim Bölgeleri ve Eğitim Kurulları Yönergesi, Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi, Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliğinin vb) ders kitaplarına yansımıştır. Böylece sosyal bilgiler ders kitaplarının metinlerinde çocukların aktif bir şekilde katılımı sağlayacak konular yer alırken, ABD sosyal bilgiler ders kitaplarında yasal düzenlemeler yansıtılmamıştır.
- Okul yönetimi ve velilerin iş birliği, öğrenci kulüpleri, toplum hizmeti kapsamında yürütülen etkinlikler, okullara geziler, yarışmalar, tiyatro çalışmaları, sergiler vb. doğrudan çocukların katılım ile konular Türkiye sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımıştır

Öneriler

- Bu araştırma her iki ülkenin sosyal bilgiler ders kitaplarında BMÇHS’nin çocuklara tanıdığı katılım hakkı ile sınırlıdır. Aynı çalışma ilköğretimin diğer kitapları veya başka ülkelerinin ders kitapları karşılaştırarak elde edilen sonuçlar bu çalışmanın sonuçlarıyla karşılaştırılmalı.
- Her iki ülkenin sosyal bilgiler ders kitaplarında çocuk hakları konusu ile ilgili özellikle çocukların katılım hakkı konusunda son derece kısıtlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Demokratik vatandaşlığın temel dayanağı oluşturan ve sosyal bilgiler eğitiminin amacı ile örtüşen çocukların katılım hakkı konusunda yapılacak yeni araştırmalarla alanyazın geliştirilmeli.
- Medya günümüzdeki etkinliği çocuk hakları eğitimi konusunda kamuoyu duyarlılığı sağlamada ve politika belirleyicileri harekete geçmeye zorlamada önemli bir araçtır. Bugün medyadan en fazla etkilenen çocuklar olduğunu düşünüldüğünde çocukların “medya konusunda görüşlerini ifade

etmesi ve/veya görüşlerinin dinlenilmesi (sözlerine değer verilmesi)", "medya okur-yazarlığını kazanması", "medyanın olumsuz etkilerine karşı korunması", "medya aracılığıyla eğitilmesi", "medya ile ilgili bilgi kaynaklarına ulaşması" ve "medya ile ilişkili doğru bilgiye ulaşması" için ders kitaplarında çocukların doğrudan katılımlarını sağlamak adına metinler oluşturulmalı ve bu metinler ders içi ve ders dışı etkinliklerle desteklenmeli.

- Unutulmamalıdır ki BMÇHS'nin çocuklara tanıdığı katılım hakları yalnızca 18 yaşına kadar olan bireylerin sahip olduğu haklar değildir. Bu hak bizi ve demokratik yönetimi de ilgilendirir. Bu nedenle çocukların katılım hakkı demokratik yurttaşlık eğitiminin dayanağı ve demokratik bir ülke inşa etmenin bir aracı olarak algılanmalıdır. Sosyal bilgiler ders kitapları demokratik ve aktif katılımcı insan yetiştirecek konulara yer verilmeli.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların katılım hakkı ile ilgili konular çocukların gelişim düzeylerine ve sınıf seviyesine uygun bir şekilde yeniden yapılandırılmalı.
- Bu çalışma ilköğretim sosyal bilgiler ders kitapları ve çalışma kitapları esas alınmıştır. Ancak çocuk hakları diğer derslerin kitapları içinde verilmesi son derece önemli bir konudur. Aksi takdirde sosyal bilgiler eğitiminde çocukların kendi hakları ile ilgili olarak öğrenecekleri bilgi, beceri ve tutumlar, diğer derslerde çatışmalara yol açabilecektir. Bu nedenle çocuk hakları diğer ders kitapları içinde de verilmeli.
- Bu çalışmanın sonucunda görüldüğü gibi ders kitapları hazırlanırken çocukların gelişim düzeyine ve sınıf seviyesine pek dikkat edilmediği tespit edilmiştir. Bu nedenle ders kitapları hazırlanırken insan hakları eğitimi uzmanından veya çocuk hakları alanında uzmanlardan yararlanmalı.

KAYNAKÇA

- Akyüz, E. (2003). "Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması". Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Akyüz, E. (2002). Çocuk Suçluluğu Konusunda Türk Eğitim Tarihinde İlk Önemli Araştırma", 1. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı Yayını, Ankara.
- Akyüz, E. (2001). Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı, *Milli Eğitim Dergisi*, s:151.
- Akyüz, E. (1999). "Cumhuriyet Döneminde Çocuk Hukukundaki Gelişmeler", Cumhuriyet ve Çocuk, II. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara.
- Alderson, P. (2008). *Young children's rights (exploring beliefs, principles and practice)*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Altun, A. (2011). Avrupa Konseyi'nin tavsiye kararları çerçevesinde medya okuryazarlık eğitiminin vizyonu. *Yüzüncü Yıl Üniv., Eğitim Fak. Derg. Cilt: VIII, Sayı: I, 58-86.*
- Angst, D.B ve Deatrck, J.A. (1996) Involvement in health care decisions: parents and children with chronic illness. *Journal of Family Nursing*, 2, 174-194.
- Aslan, C, and Karaman-Kepenekçi, Y. (2008). Human rights education: A comparison of mother tongue textbooks in Turkey and France. *Mediterranean Journal of Educational Studies*, 13, 101-124.
- Arıkan, R. (2007). *Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım
- Balo, S. Y. (2005). *Uluslararası İlkeler Işığında Çocuk Koruma Kanunu ve Uygulaması*, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Barth, R. S. (1990). *Improving School From Within*, Jossey Bass: San Francisco.

- Beresford BA and Sloper P. (2003). Chronically ill adolescents' experiences of communicating with doctors: a qualitative study. *Journal of Adolescent Health* 33, 172–179.
- Bilgin, N. (2000). *İçerik Analizi*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Blyth, D. A., and Leffert, N. (1995). Communities as contexts for adolescent development: An empirical analysis. *Journal of Adolescent Research*, 10, 64– 87.
- Bloor, M., and Wood, F. (2006). *Keywords in qualitative methods*. London: Sage.
- Campbell, D.E. (2005). Voice in the Classroom: How an Open Environment Facilitates Adolescents; Civic Development. Circle Working Paper 28. College Park, MD: Universty of Maryland.
- Carter, B .(2002). Chronic pain in childhood and the medical encounter: professional ventriloquism and hidden voices. *Qualitative Health Research* 12, 28–41.
- Center for Civic Education. (1994). National standarts for civics and government Calabasas, CA: Author.
- Covell, K., and Howe, R. B. (1999). The impact of children's rights education: A Canadian study. *The İnternational Journal of Children's Rights*, 7, 171-183.
- Covell, K. ve Howe, R. B. (2001). Moral education through the 3Rs: rights, respect, and responsibility. *Journal of Moral Education*, 30(1), 29-41.
- Cox, E.D and Raaum, S.E .(2008). Discussion of alternatives, risks and benefits in pediatric acute care. *Patient Education and Counseling* 72, 122–129.
- Cox, E.D, Smith, M.A and Brown, R.L .(2007). Evaluating deliberation in pediatric primary care. *Pediatrics*, 120, 68–77.
- Cox, E.D, Smith, M.A, Brown, R.L and Fitzpatrick, M.A. (2009). Learning to participate: effect of child age and parental education on participation in pediatric visits. *Health Communication*, 24, 249– 258.
- Coyne, İ .(2006). Consultation with children in hospital: children, parents' and nurses' perspectives. *Journal of Clinical Nursing*, 15, 61–71.
- Coyne, İ .(2008). Children's participation in consultations and decision- making at health service level: a review of the literature. *İnternational Journal of Nursing Studies*, 45, 1682–1689.
- Dixon-Woods, M., Anwar, Z., Young, B and Brooke, A .(2002). Lay evaluation of services for childhood asthma. *Health and Social Care in the Community* 10, 503–511.
- IEA (1999). ABD Vatandaşlık eğitimi çalışmaları.
- Ersoy, A. F. (2011). An Area Neglected in Citizenship Education: Children's Rights Education at Home and at School, *international Online Journal of Educational Sciences*, 2012, 4(2), 359-376
- Flekkoy, M.G. and Kaufman, N. H. (1998). *The Participation rights of the child rights and responsibilities in family and society*, London: Jessica Kingsley Publishers,
- Garbarino, J. , Kostelny , K. , Dubrow , N. (1991). *No Place to be a Child: Growing Up in a War Zone*, New York : Lexington/MacMillan.
- Genc, E., Polat, M. M., Basol, S., Kaya, N., Azer, H., Gokce, S., Koyuncu, M., Gok, A., Yıldız, A., Yılmaz, D. and Ozcan, A. (2010). Primary School Social Studies Turkis Textbook 5 (in Turkish). (Ed, Mustafa Safran). Ankara: Milli Eğitim Yayinlari.
- Habashi, J. S., Driskill, T., Lang, J. H., LeForce DeFalco, P. (2010). Constitutional Analysis: A Proclamation of Children's Right to Protection, Provision, and Participation; *İnternational Journal of Children's Rights* 18, 267–290.
- Harcourt Horizons .(2008). Sosyal Bilgiler Ders ve Öğrenci Çalışma Kitapları (1-6), Harcourt Horizons Yayınları.
- Harcourt Horizons .(2005). Sosyal Bilgiler Ders ve Öğrenci Çalışma Kitapları (1-6), Harcourt Horizons Yayınları.
- Hodgkin, R., ve Newell, P. (2002). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama Elkitabı*, Ankara.
- Howe, R. B. and Covell, K. (2005). *Empowering children: Chlidren's rights education as a pathway to citizenship*. London: University of Toronto Press.
- Inal, K. (1998). *Türkiye'de ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler, 27 Mayıs ve 12 Eylül askeri müdahale dönemlerine ilişkin bir inceleme*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Karaman, B. ve Karaman-Kepenekçi, Y. (2005). Çocuğun Sağlık Hakkı ve AİDS, *HİD Dergisi AİDS Türk*, 8(2) 37.
- Karaman-Kepenekçi Y. (2003). "Demokratik Okul", *Eğitim Araştırmaları*, sayı II, Ankara 2003, 44-53.

- Karaman-Kepenekçi, Y. (2000). *İnsan Hakları Eğitimi*. Ankara: Ani Yayıncılık.
- Karaman-Kepenekçi, Y. (2005) Citizenship and human rights education: a comparison of textbooks in Turkey and the United States, *International Journal of Educational Reform*, Vol. 14(1), 73-88.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yay.
- Kelsey, J., Abelson-Mitchell, N and Skirton, H. (2007). Perceptions of young people about decision making in the acute healthcare environment. *Paediatric Nursing* 19, 14–18.
- Kesner, J. E. , Bingham, G. E. and Ah Kwon, K. (2009). Child Maltreatment in United States: An Examination of Child Reports and Substantiation Rates, *International Journal of Children's Rights* 17, 433–444.
- Kıncal, R.Y. ve Uygun, S. (2006). Demokrasi eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi Uygulamalarının Değerlendirilmesi, *Milli Eğitim Dergisi*, 171, 31-42.
- Kıncal, R. Y. ve Işık. H. (2003). Demokratik Eğitim ve Demokratik Değerler, *Eurasian Journal of Educational Research*, 24, 143-152.
- Kohler, M. C. (1979). Children Advocacy: Youth's Right to Participate, Children's Rights: Contemporary Perspectives, (Ed: Patrica A. Vardin and İlene N. Brody), Teachers College Press.
- Koyuncu Kaya, M. Dağ, O., Kocak, E., Yildirim, T., Unal, M. (2010). Primary School Social Studies Turkish Textbook 4 (in Turkish). (Ed, İsmail Hakki Demircioğlu). Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- Lansdown, G. (2005). *The evolving capacities of the child*. Florence, İtaly: UNİCEF.
- Limber, S. P., and Wilcox, B. L. (2001). Application of the U. N. Convention on the Rights of the Child to the United States. *American Psychologist*, 51, 1246–1250.
- Macmillan .(2008). Sosyal Bilgiler Ders ve Öğrenci Çalışma Kitapları (1-6), Macmillan Yayınları.
- Macmillan .(2005). Sosyal Bilgiler Ders ve Öğrenci Çalışma Kitapları (1-6), Macmillan Yayınları
- MEB. (2011). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7 sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: (Bu program taslağı 28 Eylül 2011 tarihinde Talim Terbiye Kurulunu'ndan gözden geçirilerek güncellenen taslağı alınmıştır.)
- MEB, (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: MEB. Yayınları.
- MEB, (2006). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: MEB. Yayınları.
- MEB. (2011). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4-5 sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: (Bu program taslağı 28 Eylül 2011 tarihinde Talim Terbiye Kurulu'ndan gözden geçirilerek güncellenen taslağı alınmıştır.
- Melton, G. B., and Limber, S. P. (1993). What children's rights mean to children: Children's own views. İn M. Freeman and P. Veerman (Eds.), *The ideologies of children's rights* (pp. 167-187). Dordrecht: Martinus Nijhoff Publisher.
- Merey, Z. (2012). Children Rights in Social Studies Curricula in Elementary Education: A Comparative, *Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi Küresel Sorunları ve Çocuk Hakları Uluslararası Konferansı, Zirve Üniversitesi, Gaziantep, 27-29- Nisan 2012*.
- Merey, Z ve Parpucu, H. (2012). İnclosure Level of Children Rights İssues in Social Studies Textbooks: (Case of Turkey and USA), , *Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi Küresel Sorunları ve Çocuk Hakları Uluslararası Konferansı, Zirve Üniversitesi, Gaziantep, 27-29- Nisan 2012*.
- Mifflin (2008). Sosyal Bilgiler Ders ve Öğrenci Çalışma Kitapları (1-6), Mifflin Yayınları.
- Mifflin (2005). Sosyal Bilgiler Ders ve Öğrenci Çalışma Kitapları (1-6), Mifflin Yayınları.
- Moore, L. ve Kirk, S. (2010). A literature review of children's and young people's participation in decisions relating to health care, *Journal of Clinical Nursing*, Volume 19, issue 15-16, s.2215-2225.
- Nayır, F. and Karaman Kepenekci, Y. (2011). Children's Participation Rights in Elementary Schools' Turkish Textbooks Elementary Education Online, *İlköğretim Online*, 10(1), 160-168, [Online]: <http://ilkogretim-online.org.tr>.
- NCSS (1994). *National Council for the social studies: Expectations of excellence, National curriculum standards for social studies*. Washington, D.C.: NCSS
- National Standarts for Civics and Government .(1994).
- Özdemir Uluç, F. (2008). İlköğretim Programında İnsan Hakları Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Şubat, 2008.
- Polat, O, Gezer, T. (2008). Çocukların Sosyal İçerilmesi ve Katılım Haklarının Hayata Geçirilmesi, *Çocukların Sosyal Katılımlarına Odaklı Bir Yerel Yönetim Sistemi Yapılandırılma Yerel Faaliyet Planları Oluşturma Projesi*, Sokak Çocukları Rehabilitasyon Derneği,

- Reddy, N. and Ranta, K. (2002). A Journey in Children's Participation, Bangalore: The Concerned for Working Children. www.workingchild.org.
- Salman-Osmanağaoğlu, Y. (2007). *Uşak İli Lise Son Öğrencilerinin Çocuk Haklarına İlişkin Görüşleri*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara.
- Sever, S. (2002). Milli Eğitim Temel Yasası ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Bağlamında Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesinin Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 35 Sayı: 1-2.
- Smith, A.B. (2002). Interpreting and supporting participation rights: Contributions from sociocultural theory. *The International Journal of Children's Rights*, 10: 73-88.
- Taylor, N.J., Smith, A.B. and Nairn, K. (2001). "Rights Important to Young People: Secondary Student and Staff perspectives", *International Journal of Children's Rights* 2001 (9), 137-156.
- Tibbitts, F. ve Kirchslaeger, P.G. (2010). Perspectives of Research on Human Rights Education). *Journal of Human Rights Education* 2(1).
- Uçuş, Ş. (2009). *Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin İlköğretim Programlarındaki Yeri ve Sözleşme'ye Yönelik Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Görüşleri*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi Ankara.
- UNCHR (1989). Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR).
- Wald, M.S. (1987). Children's rights: a framework for analysis. B.Landau (Ed.). *Children's rights in the practice of family law* (p.3-27). Toronto: Carswell.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Güncelleştirilmiş Geliştirilmiş 5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Comparing The Levels of Place Allocation for Children’s Right to Participation in Turkish and USA Elementary School Summary

Purpose and significance: According to 42nd article of the Convention on the Rights of the Child, “States Parties undertake to make the principles and provisions of the Convention widely known, by appropriate and active means, to adults and children alike”. This article emphasizes that it is required to actualize the convention. As this article states, parties have responsibility to teach the children their rights.

It is required to provide the children’s participation right, as a significant part of citizenship education, with a structure updated along with change and developments of our time. In order to follow a realistic path of children’s participation rights and to make healthy future decisions, it is a need to spot developments in children’s participation rights in our modern world. Within this context, knowing how children’s participation rights in the US, where successful social studies rank high and democracy is considered to show higher levels than in other nations, reflects in education will be a crucial measure. On elementary school levels, Social Studies subject is among the top subjects where children can learn about their participation rights. This study aims at revealing the levels of allocation for participation rights, recognized by UN Children’s Rights Convention (UN CRC), in social studies curricula on elementary levels both in Turkey and the USA. For this purpose, generally following questions seek answers:

1. *What is the level of allocation for children’s participation rights, recognized by UN Children’s Rights Convention, , in texts elementary social studies curricula, both in Turkey and the US?*

Method: The research applies the case study among qualitative designs. This study aims at revealing how and on what levels participation rights take place in elementary social studies curricula both in Turkey and the US. “Document analysis” was used as the instrument of data collection. Analysis unit of the study is “Children’s Participation Right”. This analysis unit is divided within itself into some main categories such as “child’s participation in family environment”, “child’s participation in school environment”, “child’s participation in general (national) politics”, “child’s participation in media”, “child’s participation in environmental protection and sustainable development”, “child’s participation in health environment”, “child’s participation in judicial environment”, and “child’s participation in society”. Main categories are divided into sub-categories. Each main and sub-category is associated to the related article of UN CRC and decisions of Children’s Rights Committee. Frequency and percentage are used in analyzing the data.

Discussion and Conclusions: Consequently, total frequency of participation right, children are provided with by UN, in Turkey social studies curricula is 1611. 30.04% of this consists of “*curricular activities*”, 27.26% is “*texts in textbooks*”, 2.9% is “*evaluation questions*”, and 1.61% is “*preparation questions*”. This distribution clearly shows that *preparation and evaluation questions in social studies curricula do not allocate enough space for children’s participation rights*. On the other hand, total frequency of participation right, children are provided with by UN, in the US social studies curricula is 554. 57.9% if this consists of “*texts in textbooks*”, 22.2% is “*curricular activities*”, and 19.9% consists of “*extra-curricular activities*”. Children’s participation right does not take any place in *preparation and evaluation questions* in the US textbooks.

No statement on children’s *participation in judicial environment* is allocated any space in Turkey social sciences textbooks. In addition to that, the distribution in the textbooks clearly shows that children’s participation right in *family, general politics and judicial environment* is not allocated enough space. There are no findings on participation in health, environmental issues, and judicial environment other than participation in school environment and society in the US social studies education. In addition to that, number of statements on participation in family and general politics is almost non-existent.

Statements on children's participation right, in the US social studies curricula, do not take place as a requirement of the UN Children's Rights Convention but as a consequence of participatory democratic citizenship education aiming at raising a positive youth.

In Turkey, human rights in general and children's rights in particular are distributed as sub-disciplinary stages in social studies curricula. On the other hand, they do not take place as sub-disciplinary topics in the US social studies curricula. Human rights topics in the US social studies curricula are taught as democratic skills and values. Under the light of these findings, suggestions on social studies in general and children's participation rights in particular are presented.